

ПОВСТАНСЬКІ НАРИСИ

Новели

Марунин чугайстер¹⁰

Коли Маруна сходила з верха, заступила їй дорогу буря. Грім рубав ялиці і клав упоперек плаю¹¹. А гострі блиски проколювали небо і ламалися на четверо. А з нього цідилися срібними лентами потоки дощу. Коливалися на вітрові, як бинди¹² на дівці, що пірвала в танці. Буря вівкала, наче відьма.

Маруна втулила своє тільце, що пахло свіжим потом, м'ятою і кукурічками в щілину між виверти. Була частинкою стихії. А вітер, обпершись об ялиці, хапав її за волосся і одіж і тягнув на дощ... А той цілував їй личко і живими вужиками залазив на шию, скоботав набряклі юністю перса.

Тоді напроти неї вийшов чугайстер... І диво: грав на флюярі¹³ і підстрибував у танці.

– Ти нявка?

– Ба, я хрещена дівка і твоя сила мене не йметься!

Чугайстер засміявся, як сміються потоки в верховині¹⁴ під час бурі, і той сміх поклався в обійми Маруні.

– Ба, ти не чугайстер, ти будеш із тих, що живуть у ведмежій гаврі¹⁵ або в орлиному гнізді, і чиниш смерть москалям.

Чугайстер стояв, грав на флюярі і свій зір поклав у Марунині очі. А її уста розквітли рожею.

– Твоя сила мене ймилася. Я нявка.

Буря танцювала дикий танець. Вхопивши вихор з рамена, топтала дерева, мов стебла. З неба стріляли на неї з гармат, кололи золотими списками, лили відрами воду, а вона реготалася і верещала, як п'яна баба.

Ось так Маруна пізналася з повстанцем, що жив у ведмежій гаврі. Вона прип'яла своє серце йому на груди й закосичила своє чоло його незабудьками.

А коли знесилена до краю буря втопилася в потоці, що лютим змієм стрибав із самого верха і ніс на своїй кучерявій гриві виверти, довбушеві каменюки і чорну хмару, Маруну виводив у діл

¹⁰ Чугайстер – фантастичний образ української демонології, уявляється як високий «лісовий чоловік», заклятий чаклунами.

¹¹ Плай (діалект.) – стежка в горах.

¹² Бинда (діалект.) – стрічка.

¹³ Флюяра – басова сопілка метрової довжини, поширена на Гуцульщині.

¹⁴ Верх, верховина, вершина – високогірна місцевість у Карпатах.

¹⁵ Гавра (діалект.) – ведмежа барлога, лігво.

бадьорий спів чугайстрової флюяри. А зорі клалися їй під ноги. Вона йшла небом.

Це відтоді Маруна любить бурю. А як на небі появляться на баских конях їздці, що везуть на космацькому килимі хмар цю гульвісу верховини, Маруна влітає в коси незабудьки, кладе в вишивану хустину малай¹⁶ і бриндзю¹⁷ і пнеться під верх. Змагається з леґенем-вихром. А їй назустріч біжить спів чугайстрової сопілки, хапає її в обійми і несе метеликом д'горі проти вітру.

Тоді Маруна лягає на моховій постелі у ведмежій гаврі та слухає, як бурею товчється чугайстрове серце.

– Це ти мислиш, як москаля звоювати?!

– Це воно, твоє серце б'ється орлом, щоб летіти! Щоб ширяти високо, високо, понад бурями! Це в твоїх очах родиться блискавка! Це вона злетить золотими мечами на спина тих, що нам заганяють полонини в колгоспи?!

– Ти чугайстер, а я твоя нявка. Ти мені роздер серце надвоє, і я конаю в твоїх обіймах.

Трималася судорожно його кучерів, стримуючи віддих і кладучи намісто сліз на його груди. А він співав жадібно цілунки її уст. Гасив спрагу любови.

Котрогось дня буря спинила Маруну на півдорозі. І спів флюяри не вибіг назустріч і не схопив її за стан, і не поніс, наче квіт вишні д'горі. Марунині очі плакали дощем, а вихор хапав за волосся і тягнув її над прірву.

Там під верхом хижка. Мов опеньок під пеньчком. А дим снується плаєм, а шибки моргають каганцем. Там стара ворожка. Там кіт чорним каблучком на печі. Там остання надія Маруни.

– Слава Йсусу!

– Навіки слава, дівче!

Маруна держить розірване серце в долонях і просить:

– Бабусю, душко, я вам малаю, я вам бриндзю, я вам калачика! Я вам рублячків присклала! Осьде! Бабусю, серденько, скажіть! Чи живий, чи здоровий, чи гратиме ще мені на сопілці? Чи, може, бабусю?! Ох! Доле ж моя нещасная! А мо'... бабусю, москалі вбили? Скажіть, котрий?! То я йому ласичкою горло перегризу, то я йому гадюкою в серце вб'юся! А може, бабусечко, забили в диби і в підвал кинули? І пхають шпильки в біле тіло?! І рвуть кучері?! Скажіть, скажіть!.. Я горлицею полечу, я крилом розіб'ю віконце, я

¹⁶ Малай – вид хліба з кукурудзи, гороху або проса.

¹⁷ Бринза – сир з овечого молока.

йому в дзьобуку водиці принесу! Я цілуватиму його рани!.. Скажіть, скажіть!

Маруна обіймає бабі ноги, а вона мовчить і дивиться смертю перед себе.

– Ти, дівче, в мене не перша, і ще по тобі прийде багато. Сідай і слухай!

Бабині слова падають, як важка сокира, і перетинають останні нитки надії. З них лється кров. Маруна наче ввійшла в образ... Застигла, як свічка. Баба бере закопчений глечик, кладе в нього зілля, пахучі трави, березової кори, буккового листя, і цвіт папороті, і любимене, і незабудьки. Але якісь пахощі, і вивар з шувару¹⁸, і свячену воду.

А вуглячки жевріють, ятряться, наче рана в серці Маруни. Із глечика підносяться кучерявою биндою чари. Обвиваються рушником бабі довкола шиї, закривають серпанком лице, завивають голову в білий тюрбан¹⁹. Кладуть бесіду в бабині уста.

І баба говорить:

– Я бачу. Ти була як нявка, а він чугайстер. Ти йому носила малай і бриндзю, а він тобі грав на флюярі...

– Кажіть, бабусю, кажіть... – Маруна зішла з образу і сіла бабі в ногах. А кіт пускає бісики на світ, а вони бігають по хаті, а він ще муркоче. А каганець лизав-злизував темінь і, змучений, згас.

– Я бачу його.

Марунина душа припала до бабиних уст.

– А біля нього дру-у-га!

Марунина душа впала бабі білим рантухом²⁰ на коліна. Біль схопив уста і ними говорить:

– Любаска, бабусю?

– Це та, що забирає від дівок у верховині легінів. А вони йдуть за нею, йдуть... А вона така, як малюють на образцях: у вінку із золотої пшениці і синіх волошок, а бинди граються на вітрі, а сорочка вишивана червоними нитками, замоченими в крові легінів. А побіч неї сім бань золотих і святі, Божі хрести на них. А там – велике вогняне сонце і три золоті зуби на ньому! На тому середньому хрест... А вона встромила руку в те сонце і каже легіням: «Йдіть!» І вони йдуть, мов ріки під час бурі верхами пливуть! І між ними твій чугайстер. Іде і на сопілці грає...

...А тобі з нею не мірятися... її закон перший, а твій другий. Такий як у всіх дівок на полонинах і верхах.

– Я, бабусю, її законіві корюся. Я знаю: вона перша. Його серце ціле для неї. А для мене, якби було у нього друге, було б моє.

¹⁸ Шувар (діалект.) – аїр.

¹⁹ Тюрбан – тут жіночий головний убір зі стрічки або шарфа, якими обгортають високу зачіску.

²⁰ Рантух – головний убір заміжньої жінки в Галичині – біла, тонка хустка.

– Коли б було десять у нього, то всі віддав би їй, дівче! Бо він із тих, що плекаються у ведмежій гаврі й орлинім гнізді.

Баба сиділа над глечиком і вдихала чари. Вуглячки вже погасли і ще тільки жевріли в очах kota. Він уже стояв на її рамені і ще дужче гнув чорний каблучок. Їжив шерсть. Муркотів свій «оченаш».

Маруна взяла своє розірване серце в долоні і притулила до грудей. І пішла. А там, куди вона ступала, гасли зорі.

А тоді, коли буря вівкає, як відьма, а громи рубають ялиці, а блискавки прорізують небо, і ломляться на четверо, і срібні бинди дощу гойдаються на вітрі, – нявка тудить своє пахуче болем тільце в щілини між виверти. Кладе свої волошки на плай. Жде, чи не з'явиться чугайстер і чи не гратиме їй на флюярі!?